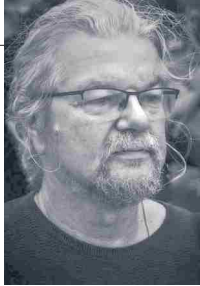

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Ожиљци

Бранко Анђић

– Ви бисте га, дакле, узели? – упитала је жена у црном.

– Можда. Зависи – рекао је човек у мантилу.
– Од чега?
– Од ваше спремности да га не уступите неком другом, разумете? – Човек се преместио с ноге на ногу. Стајао је на сред простране, потпуно празне просторије.

– Не баш – рекла је жена у црном. Била је крај улазних врата, ослоњена на зид, уз довратак.

Човек у закопчаном мантилу је направио неколико корака, готово у месту. Из средишта просторије обухватио је погледом високу таваницу са штукатуром, велики двокрилни прозор масивног рама, нишу са уграђеним кухињским елементима и крај ње једину одвојену просторију малог стана: купатило иза уских, готово тајних врата. Подигао је главу и уперио очи увис, у жице о којима је некад висио лустер.

Жена је погодила да то није оно што је гледао.

– Да, овај стан је тачно испод велике куполе која се види са улице. Многи мисле да су повезани. Али у куполи нико не живи. Са степеништа, ходником се може на кровну терасу око куполе. Какав би то атеље био!

– Атеље?

Човек се окренуо према жени која није скидала наочаре за сунце.

– Да. Ви сте, претпостављам, уметник?

Човек је слегнуо раменима, не вадећи руке из џапова мантила.

– Има дана кад се и мени то чини.

– Помислила сам да је тако кад сам вас видела овде, да се распитујете за стан. Одавде се неко недавно иселио и још нисмо дали оглас. Нити је поспремљено, нити окречено...

– Колико? – прекинуо ју је човек у мантилу, гледајући кроз прозор.

– Хиљаду, плус додатни трошкови.

– У реду – рекао је човек.

Жена крај довратка није гледала у човека, већ у његов до грла закопчани мантил.

– Овде нема грејања, мораћете сами...

– То није проблем. Мени је зима у костима – поново је прекинуо.

Неко време обоје су ћутали, свако укотвљен на свом месту.

– Не питате ме за додатне трошкове – огласила се коначно жена.

Њен глас као да није желео да поремети тишину, али њена воља није могла да допусти да она и даље потраје.

– Не верујем да је то битно питање. Уосталом, ово је мали, празан стан.

– Па, није баш празан, у томе је ствар.

Оклевала је како да настави

– Видите, ово је одувек био стан уметника. У њему су остале речи, ноте, боје, играчки кораци, потези кичицом, акорди, она неухватљива клима која неке просторије чини... подстицајним. За извесну врсту људи, наравно. Мислим да то вреди барем петсто, ако сте Ви човек за овај стан. Ако нисте, не вреди да губимо време. Ви сад, јасно, видите само празнину, али...

– Видим ожиле – човек је стекао навик да упада жени у реч.

Иако су његови покрети и читаво његово држање одавали одмереност, стрпљење као да је одавно био неки потрошени материјал.

Прешао је прстима преко отиска који је на зиду крај прозора оставио рам слике; уочио је на поду две изгребане тачке: могуће место за ногаре штафелаја. Правоугаоник тамније боје пружао се по паркету попречно, од једног зида до средине просторије, одавајући положај библиотеке која је вероватно делила на спаваћи и дневни део; ноге кревета с једне и софе с друге стране библиотеке излизале су под на поједнако међусобно удаљеним тачкама, а избледели тапет близу улазних врата сведочио је о месту где су биле полице и радни сто.

Окренуо се према жени у тамним наочарима и рекао:

– У реду. Знам како да их залечим.

Једна рука му је остала у џепу, а другом је раскопчао горње дугме мантила.

– Има још нешто – рекла је жена, као да наслућује његово питање.

– Још додатних трошкова?

– Да. Ово је стан који је остао без људи, али се у њему задржала љубав. Ја не знам колику вредност то има за вас. То ви мени треба да кажете.

Без речи је отишао у дубину просторије, отворио врата купатила, упалио светло и стао пред огледало изнад умиваоника. Отворио је славину са топлем водом и пустио воду да тече у јаком млазу. Гледао је своје лице уоквирено рамом старинског огледала, једину слику коју није морао да замишља, упамћену заувек, док се вода сливала а он ишчекивао да се из беле измаглице паре кондензоване у огледалу поред његове главе коначно појави и други лик.

Кад се човек поново окренуо према жени с наочарима, она је видела да је његов мантил раскопчан. Пожелела је да га пита како је сазнао за овај стан чија осећања, жудње, добра дела и намере остају безбедни под куполом, али је само рекла:

– Шта сте, дакле, одлучили?

– Не одлучујем ја. Станови борају своје житеље, а не обрнуто. Овај је изабрао мене. Не брините. Бићете задовољни – рекао је човек.

Први пут се на његовом лицу видео траг гримасе која би могла да буде осмех. Пружајући јој испуњен чек, додао је:

– Једном је неко однео са собом музику мојих речи. Вратио сам се по њу. Ово је добро место где могу да је сачекам. ■

ИНТЕРВЈУ: АЛЕКСАНДАР АНТОНИЈЕВИЋ, БАЛЕТСКИ ИГРАЧ И ПЕДАГОГ

Тело је инструмент

Дуже од две деценије Александар Антонијевић био је првак Националног балета Канаде у Торонту. По завршетку Балетске школе у Новом Саду, у класи Ксеније Дињашки, животни пут га је одмах одвео на међународну сцену, где ће играти главне улоге у кореографским поставкама Жоржа Баланшина, Џејмса Куделке, Вејна Мекгрегора, Џона Нојмајера, Кристофера Вилдона... Био је чест гост на најпознатијим светским позорницама и партнер звездама као што су Евелин Харт или Вивијана Дуранте. По повлачењу са сцене, Антонијевић је постао тражени педагог и репетитор. сарађујући, између осталог, са чувеним Алексејем Ратманским на поставци „Ромеа и Јулије“ у Бољшој театру у Москви. У Нови Сад се вратио на позив Аје Јунг, која је недавно преузела руковођење Балетом СНП-а, да са младим балетским играчима три недеље ради као педагог.

– Чињеница је да се у мени налази права банка искуства. Радио сам са Енглезима, Русима, Французима, Американцима, од Баланшина до Ратманског. Када уђем у салу, за минут ми буде све јасно. И могу да дођем до играча, да им помогнем да ураде нешто што су можда мислили да не могу. Али ако они нису спремни да слушају и чују, могу да објашњавам до сутра, вајде неће бити. Баришников каже: мораш самог себе да убедиш... и онда радиш и радиш, сваки дан. Е сад, данашње генерације су на Тик-току, тамо је све експрес, у 60 секунди... Али висока уметност тај инстант модел не познаје. Она зна само за тежак рад од јутра до мрака.

● **Шта се променило од времена када сте Ви улазили у свет балетске уметности?**

– Балет је данас у целом свету у специфичној ситуацији да напросто мора да се бори за властити опстанак, за egzистенцију. Стога мора да нађе нови глас. Наравно, нећемо се одре-

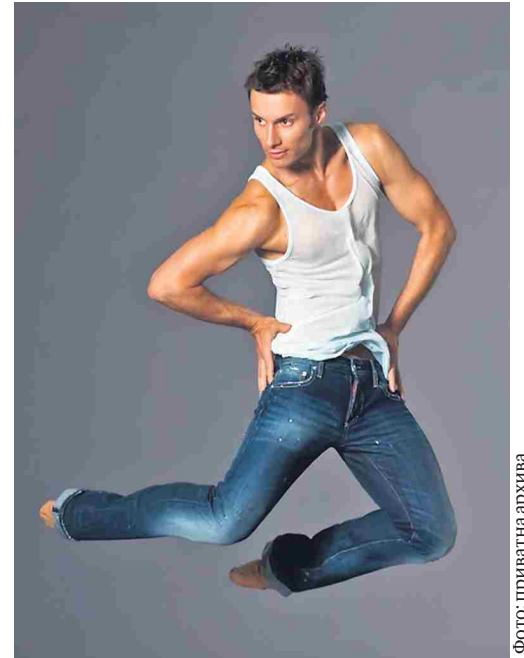

Фото: приватна архива

што не би била? Њено тело је инструмент који може да одсвира сваку ноту, била она класична или модерна. У том смислу, ако си савладао класику, разумеш своје тело, разумеш технику, конекције, можеш да играш шта год хоћеш.

● **Када говорите о томе да балет мора да „нађе нови глас“, шта би то било у случају СНП-а?**

– Надам се да ће Аја Јунг успети да нађе младог српског кореографа, који ће некој будућој продукцији дати овдашњи, балкански печат, атрактиван за фестивале. Неког ко ће донети тај посебан шмек компанији и бити карта за њен излазак у свет. На међународној сцени данас успевају само они који имају уникатан глас, јер квалитет се подразумева. Једноставно, нико неће циљано доћи у Нови Сад да гледа „Лабудово језеро“ или „Жизелу“, нити ће Балет СНП-а с тим представама било где гостовати, будући да сви те предивне балете имају на свом репертоару. Уосталом, и у свету данас велике компаније јако ретко крећу на путовање са гломазним продукцијама, јер трошкове је тешко покрити, а више немате харизматичне личности попут Нурејева, који је сам морао да поведе Национални балет Канаде на вишемесечну турнеју а да се ниједног тренутка не поставља питање да ли ће се то исплатити.

● **Поменули сте Нурејева. Чини се ипак да више нема звезда какве су били он или Миша Баришников?**

– Имате и данас фантастичних играча, али харизма се не учи. На пример, један млади Португалац, има само 21 годину, првак је Баварског државног балета у Минхену. Дечко може све, скаче, врти се... али он заправо још увек не зна ко је Ромео, какав је унутрашњи свет Дон Кихота, зашто је принц Алберт морао да се преруши... Техника, акробација, да, али шта значи то што играш? Улога се не састоји само од скокова. Мораш публику мало и „изнутра“ да помериш, да изазовеш емоцију... Мораш да певаш кроз игру. А није лако наћи ту унутрашњу поезију. Е, то могу само велики уметници какав је био Нурејев. Не кажем да онај дечко временом то неће постати, напротив, али још је пред њим дуг пут...

● **У једном интервјуу прокоментарисали сте да балетски играч мора бити у форми не само физички него и у глави?**

– Апсолутно. У балету ваше је тело сложен уметнички универзум. Морате и да глумите и да будете партнер и на правом месту у сваком тренутку... Последњих пет-шест година активног играња страшно сам patio на сцени јер сам пре свега био оштар према самом себи: физички сам био ОК, играо сам Ромеа са 42, моје тело је и даље било у пуној форми, али психички... Изађеш на сцену, а поред тебе клинац од 18. Осећао сам се као диносаурус. Наравно, неки људи могу да трају. Алесандра Ферри је пребацила шездесету, али кад изађе на сцену, она је поносна на сваку своју бору. И изгледа предивно. Ја сам, међутим, почео да размишљам о томе како то више није оно што би требало да буде. То ме је све више и више изједало. И на крају сам рекао: имао сам лепу каријеру, али доста је било.

Мирослав Стајић

Фотографија као избор

● Балет је некако изабрао мене као клинца, а онда сам ја као већ остварен човек изабрао фотографију. Приближавао сам се играчкој пензији и ломио се шта ћу после. За факултет ми је касно, у канцеларију не могу. И избор је пао на камеру, иако пре тога у животу нисам фотографисао. Али чим сам је узео у руке, као да сам стигао кући. Чињеница да сам цео живот провео уз „2Д пројекције“ у огледалу, спремила ме за то да знам шта и како да гледам у односу на то што желим да се нађе на фотографији, одакле да ставим светло, шта хоћу да истакнем а шта да сакријем. У мају сам имао ретроспективну изложбу у тој галерији у Торонту, а у плану су Њујорку, Базел, Мајами... Тренутно сам посвећен серијалу који кроз фотографију илуструје патњу, њене најразноврсније облике. Али увек и свуда у мом фокусу су људи. Само ме они интересују.

ћи ни „Лабудовог језера“ ни „Жизеле“, али и када одете у Москву, на репертоару Бољшој театра имате све добро што се игра у свету, а они су синоним за класику. Иста је ситуација и у Лондону, Паризу... У свакој компанији се данас игра све, од Вејна Мекгрегора до Алексеја Ратманског. И углавном су то копродукције. Рецимо, поменути Мекгрегор ради нову премијеру са три компаније, „Ромеа и Јулија“ су заједно радили Бољшој и Национални балет Канаде... И зато не могу да разумем због чега две српске балетске куће, у Новом Саду и Београду, не праве копродукције, зашто немају снажнију конекцију. Јер то би био велики плус за обе средине, и за играче а пре свега за публику, која добија више добрих представа. У сваком случају, бринем се за будућност балета, јер много је компанија остало без чувара ове уметности, будући да они који их воде пре свега морају да брину о томе да донесе новац, да се фокусирају на донаторима и да се избегавају скандали, те не могу да се баве суштином. Јер, балет је данас бизнис.

● **Многи педагози па и балетски играчи старог кова међутим зазиру од самог помена речи „савремени“? Да ли је заиста „грех“ играче који су прошли класичну школу упућивати да играју и савремене комаде?**

– Другачија је ситуација у савременим компанијама, будући да кореографи попут Кристал Пјат или Хофеша Шехтера пре свега траже специфичне играче који могу да одговоре њиховом концепту. Али у класичним компанијама ви можете, па и морате, да играте све. Нажалост, овде код нас као да влада уверење: она игра Одету, није за савремене комаде. За-

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Уљез међу опсенама

Блажо Поповић
(Академска књига)

Књига Блажа Поповића на најлепши начин показује вредност и издржљивост путописног жанра, оцена је књижевне историјарке Жанете Ђукић Перишић. „Писати о историји, природи, човековим постигнућима и чудесима италијанске културе, уметности и науке, за тога аутора велики је изазов и жива инспирација. Поповић воли и у душу познаје Италију, и не само њену богату политичку историју, културу и уметност, него и њену савременост – од хране и вина до филма и моде – што му омогућава да лако и лепо уочава паралеле и разлике, да читаоца поведе на узбудљиво путовање кроз простор и време”, наводи Жанета Ђукић Перишић уз напомену да је ова књига и „нека врста модерног бедекера, живописна слика Апенинског полуострва на којој одзвањају гласови на стотине личности и догађаја који су одредили историју Bel Paese, приказујући је као један од најсјајнијих драгуља западноевропске културе и цивилизације”.

Збирка Јоце Бакалова

Милорад Стојић
(Прометеј)

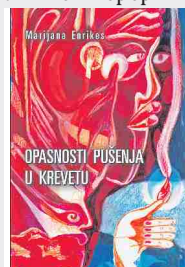
Први пут у едицији Археолошка грађа Србије објављује се археолошка грађа из једне приватне збирке – збирке Јоце Бакалова. Бакалов је прикупио археолошку грађу искључиво с подручја средњег Баната. Готово о сваком предмету постоје писани подаци о месту и условима налаза, укључујући ту и техничке скице, каткад и фотографије. Жељу да као сарадник Народног музеја у Зрењанину прикупи археолошку грађу Јоца Бакалов је добио већ осамдесетих година XX века када је учествовао на једном од археолошких ископавања у његовом завичају, у средњем Банату. Када год би на ораницама наишао на археолошку грађу, Бакалов је сакупио и, са подацима о археолошком локалитету и условима налаза, односио у зрењанински музеј на трајно чување. Одлуку да формира своју археолошку збирку донео је после извесних неспоразума са стручњацима из тог музеја. Одлучио је да и даље прикупи археолошку грађу и да формира збирку коју ће завештати свом граду. У овом тренутку његову збирку чини више хиљада предмета од којих се у овој књизи објављује приближно 1.000.

Опасност пушења у кревету

Маријана Енрикес
(Агора)

Маријана Енрикес пише о утарарама, врачарама, црној магији, проклетствима; такође пише о менталним болестима, канибализму, сиромаштву, насиљу, сексуалним настраностима, сировим, непосредним, често врло разговорним језиком, и све то из перспективе девојка и жена. Надовезујући се на традицију фантастичне и хорор књижевности, служећи се повремено традиционалним жанровским поступком, где онострано и натприродно нарушавају спокој свакодневнице, ауторка, како указује преводилац Ана Марковић, огољава мрачну стварност и репресивне норме капиталистичког и патријархалног друштва, показујући да се истински хорор налази у самом његовом темељу. Већином смештене у савременој Аргентини, ове приче говоре о ужасима аргентинске диктатуре или о класним разликама, те се тако утваре враћају међу живе да их подсети на своју патњу, на политичке злочине или претрљено насиље, као немирна савест заједнице и побуна против заборава.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Збогом младости моја (1)

Александар Прокопије

(прича о једној мелодији)

Тек што сам се преселио код Галићевих, у Пролетерских бригада (некадашњу и садашњу Крунску) на четврти спрат дуге, високе и широке зграде, баш преко пута Теслиног музеја. У то време сам с мојим вршњацима, већ искусних у владању инструментима, свирао у „Буба Марама”. После проба које смо држали у студију гитаристе Гордана, спустио бих се у оближњу књижару „Народне књиге” у Цетињску 6 или бих појурио до Факултета. Из рокенрола бих спонтано прелазео у свет књига, бенд и књижевност нису сметали један другом. И када сам свирао на Топчидеру до ситних сати, следећег јутра сам бодро корачао Таковском према факултету. Испите на првој години компаративне положио сам доста лако.

Често бих у студију у Пролетерских, на задовољство укућана, у дневној соби музицирао на њиховом старом, добро очуваном клавиру. У те моје необавезне импровизације највише се уносио син Галићевих, Влада, који би после гимназијских часова долазио кући са својим другарима из разреда и често би се окупљени око клавира придружили клавиристи уз гласно певање. Један од најбољих Владиних другова, његов имењак Влада Дивљан, издвајао се својом музикалношћу и већ је добро свирао гитару. Био је леп, причљив момак, јединак као и ја, и све чешиће смо се сретали у Пролетерских бри-

гада или код њега у студију ради музицирања. Његова мајка Мирјана, брижна, топла жена и његов отац Стеван, ћутљив, али добронамеран (био је рођен 29. фебруара, те се шалио да је млађи од свог сина), по пореклу Херцеговци, били су грађански пар, доказани у својим професијама.

Тако је започела једна дуготрајна музичко – другарска авантура. Већ у јануару '73-е оформили смо групу коју смо назвали „Мерлин”. Влада Галић је на великом пакпапиру насликао плакат нашег бенда са главом познатог чаробњака као најаву за наш први наступ у просторијама једне дорћолске месне заједнице. Владин комшија, Зденко Колар, свирао је бас, две-три године касније, мој другар из суседства, Никола Поповић – Коле, преузео је бубње. Ускоро смо смислили и прву рок песмицу која је гласила отприлике овако:

Јануара седамдесет треће
неко мени гласно рече
постоји један Влада мали,
кад тај свира он зна да пали.
То је он, он, он,
сад хвата тон/ х2
Упознах тада Владу
и његову гитару.
Рече ако хоћеш дасу,
узми онда Зденка на басу.
То је он, он, он,
сад хвата тон/х2

Свакодневно смо вежбали по подручјама и гаражама, свирали смо по месним заједницама, ресторанима и гимназијским физкултурним салама. На бубњаку у Земуну продавали смо стрипове са Загором, Југотон синглице, ролке и фармерке, да бисмо скупили нешто динара за појачало. Тако смо дошли до првог (коришћеног) *Фендера*.

Ја сам продужио да наступам на једном издржљивом електричном клавиру који ми је позајмио један од наших првих фанова, иначе дете из богате београдске породице, где сам понекад имао прилику да посвирам на великом *Фарфиса* оргуљама с бас педалама. На репертоару смо имали све више наших песама. Почели смо и да експериментисамо са другачијим звуцима, напр. балалајки, са вишегласним рефренским засвучијима, са откаченијим текстовима.

Влада је завршио гимназију са одличним успехом и уписао факултет. Шта се мене тиче, проредио сам предавања на компаративној и од примерног студента преобразио се у бунтовника. Пркосно сам се упустио у инцидент с једним препотентним асистентом и замало су ме избацили са факултета. Али, с друге стране, почео сам да објављујем текстове по београдским и скопским књижевним часописима, укључио се у стварање „Знака”, једног од заиста авангардног студентског часописа на Филолошком факултету, који и дан данас има добро реноме.

са македонског превела
Јелена Прокопијева

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Крхкост постојања

„Упола саздани: мотив инцеста у драмском стваралаштву Момчила Настасијевића између митско-религијског и симболичког значења”, Емилија Поповић (Матица српска, Нови Сад, 2024)

Пише: Сања Перић

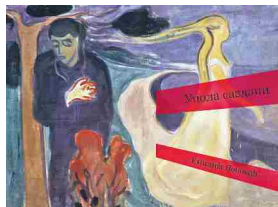
Загонетно дело и необичан стваралачки профил Момчила Настасијевића континуирано привлаче пажњу истраживача. Емилија Поповић, даровита млада научница, објавила је књигу о Настасијевићевом драмском стваралаштву неколико недеља пре свог прераног и неочекиваног одласка. Започети живот књиге и прекинути живот ауторке сустижу се у тачки где *упола саздани* није само шифра Настасијевићевог дела, већ трагично обележје коби која наткриљује крхко људско постојање. Кобна природа мотива инцеста у драмском опусу нашег писца не добија више биографистички контекст као раније: ауторка је учинила важан помак одбацивши мистификације и општа места. Она је осветлила његов положај „на међи” у међуратној српској књижевности, истичући да није „анђеоски песник” нити „писац-моралиста”, већ стваралац чије драме до данас нису у потпуности афирмисане и анализирани. У тумачењу Емилије Поповић Момчило Настасијевић поново постаје актуелан део наше књижевне баштине.

Предмет анализе су четири драме: *Међулушко благо*, *Недозвани*, *Господар-Младенова кћер* и *Код „Вечите славине”*. Упоришне тачке у сагледавању комплексног феномена инцеста, који остаје увек у домену табуа, јесу његова митска подлога, натуралистичка мотивација и симболистичко-мистични слој. Занимљиво је да ауторка не инсистира на психоанализи, чиме продубљује своје тумачење и чува га од заводљивости психоаналитичких теорија. Музика као константа Настасијевићеве поезике добија важно место и у овој студији, у виду трагања за тананим везама између матерње мелодије и мотива инцеста. У *Међулушко благо*, на пример, овај мотив служи као метафора за парадоксални човеков положај у свету, али и алегорiju у уметнику који се матерњом мелодијом враћа својим коренима и свом аутентичном, стваралачком бићу. Читање ове драме је и подстицај да се инцест сагледа као метафора за оболелу заједницу,

али и знак „немогућности човека да досегне идеалну целивитост”.

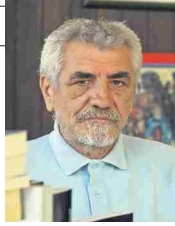
У драми *Недозвани*, „благотворна целивитост” не може се досегнути, примећује ауторка, јер су ликови изоловани у својој породичној самодовољности. Они остају *недозвани* у својој неостварености, али и нарцисоидности, што је до сада слабо примећено у контексту Настасијевићеве драме. Иако вешто прати рефлексе усменог стваралаштва у Настасијевићевим драмама, ауторка не ограничава тумачење само на митско и колективно несвесно, већ уводи појам текстуално несвесног, посебно значајног за драму *Господар-Младенова кћер*. Занимљиво је читати о мотиву прогоњене девојке/девојке без руку у нашој приповедној усменој књижевности, који је повезан са родоскрвним грехом између оца и кћери. Трагајући за текстуално несвесним, Емилија Поповић открива и дубље слојеве овог мотива који се јављају у драми. Наиме, свесно испаштање за туђе грехе први пут се јавља у *Господар-Младеновој кћери*. Данка покушава да искупи недеља свог оца, али је свесно жртвовање и један од основних постулата и вредности уметника у поезици Момчила Настасијевића. На тај начин ауторка показује да је његово драмско дело модерно и хомогено, уз етичко-естетски концепт брижљиво грађен у свакој од драма. Свој најчистији вид, међутим, он добија у последњој, *Код „Вечите славине”*.

Док инцестуозни наслути између брата и сестре творе „фикцијску подлогу мита”, остали јунаци лако се могу уклопити у жанр натуралистичке драме која приказује породичну дегенерацију. Ауторка, међутим, иде корак даље од претходних интерпретација, видећи испаштање и искупљење због инцестуозне жеље као пут ка спасењу и коначном отварању „зачараног круга”. Закључком „У одбрану човека”, Емилија Поповић показује да мотив инцеста у Настасијевићевом делу не треба посматрати само као разорну силу, већ као могућност за сублимацију у уметност и оно духовно и суштинско у сваком људском бићу. Одбранивши Настасијевићевог човека, Емилија је одбранила оно највредније у сваком човеку, које траје и опстаје и када се његово варљиво кратко овоземаљско постојање заврши.

ПЕШАЧКА ЗОНА: МЕМОПРИЧЕ

Приправник у пешачком сектору

Пише: **Фрања Петриновић**

У много тога сумња тај, све у свему, времешни скептик по природи, још увек помало очаран богатством и разноликошћу немогућности. Онај који би да пронађе неку врсту иоле разумног оправдања и објашњења за много тога што сматра проблематичним садржајем стварности, за много тога што су га научили да назива стварном сликом реалности. Да избегне пријемчиву и заводљиву замку једноставног одговора како се нешто само тако догодило јер је по природи ствари морало да се догоди.

Уосталом хронологија га нервира, плаши га та врста узрочно последичног мишљења по коме се једно изводи из другог јер сматра да би неки калеидоскопски, а не линеарни, приступ представљао неку врсту забавног престапа, неку врсту занимљиве јереси.

Протресеш ту загонетну цев догађаја, простора и времена, и видиш шта се наместило као свеукупна слика.

Нема никакве сумње да би у овом тренутку могао да замисли такву калеидоскопску карту Града на којој су поједини делови и улице приказани тамније и светлије, у различитим нијансама, сасвим у духу пристрасности његових шетњи, његових тумарања, његових скитњи по њима. Није баш потпуно сигуран, али ипак би могао да претпостави како живот представља више географија, две му се чине потпуно поузданим, географија кретања и путовања и географија сећања.

Више као водичи кроз постојаност или непостојаност.

Не зна, не може чак ни да претпостави када је постао свестан чињенице, можда после тврдње Анри Лефевра којег је, у часовима дугог трагања за смислом, упорно читао, да је Град једна огромна књига. И када је себе запитао шта Нови Сад пише за њега? И када је схватио да би га без читања и шетњи по том граду опхрвала потпуна амнезија? И да ли заиста беше тако, како је певао Младен Лесковац, да *када овуда прођем/ корачам поносније и смерније/мислим у хексаметрима/ најчистијим античким наречјем?*

Да ли је пред њим, пролазећи улицом *Змаја Јовановића* намах цела целцата младост?

У машти, ако маштати још уме, види себе као човека који годинама, корак по корак, почесто се спотичући, хода улицама

Града, стрпљиво и упорно градећи властиту *пешечку зону*, налик неком путнику из неке параболе.

Шта кажеш: било је крајње време да те просперитетне године прво лице једине бар покуша да у шетњи, колико толико, упозна самог себе?

Крајње време да бар покушаш да откријеш колико је тај Град, тај Нови Сад настањен твојим магловитим стереотипима који ти буде и производе стрепњу.

Ако је тако било?

Ако је тачно да си заједно сам тим Ласло Галом, чији лик ниси могао да призовеш, понављао: *стигосмо тада не желећи/био си и остао град сутрашњице/а ми немирни и сањалице/били смо жељни сутрашњице/бежали смо испред јучерашњице*, кажеш, ако је тачно, онда је ваљда прихватљиво да си морао тамо на рубу те неке улице тихо *као небо зачуђеним очима* полако кренути у сусрет животу.

Путовање по једном једином Граду. Не знаш шта би боље могло да илуструје, ни како би адекватније именовано ту збуњујућу новосадску годину него као, маниром педантног књиговође, откривање и бележење неизвесности и непознавања делова и улица Новог Сада. Учио си их напамет, понављао наизуст, преслишавајући се за хладних новембарских ноћи, цртао властиту мапу лутања. Као да у почетку беше залуд, сваког боговетног новог јутра морао си да кренеш испочетка.

Запитао би се понекад у та мразна јутра, има ли све то некаквог смисла?

Тако је почињао први круг од *Рибље пијаци* до високо подигнуте Милетићеве руке на том тргу голубова, од *Његошеве* улице до *Булеvara Маршала Тита*, преко обале Дунава, који те је претећи опомињао на долину из које си кренуо, па до подстанарске собе. И тако, опет и опет. У вечерњим сатима си стајао на том булевару утемељеном као новосадска штрафта, ту негде закован близу *Цариграда*, из којег се ширио мирис тулумби, слушао дозивања, смех и препознавања, са неком врстом тужне зависти посматрао градску златну младост окупљену испред *Кафе Булевар*, ћутао и послушкивао нећеш ли чути своје име, чекајући д ти неко пође у сусрет.

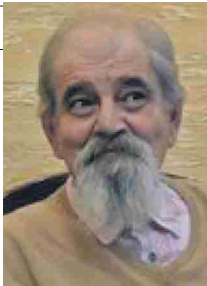
Али тог неког није уопште било, ни на видикоу.

Постајао си и опстојавао као шепртљиви агент градске свакодневице који лута улицама. Ниси сигуран да ли је тако почео први зимски семестар науковања о шетњи, пешачењу и читању града. ■

АНДРИЋЕВ ЧЕТКАР И ОСТАЛИ ЛИКОВИ

О особењацима и малим људима

Милан Р. Симић

Много је давно објављених књига трајне вредности. Једна од њих је и „Есеји о уметности“ из 1966. Издавачи су *Матица српска* и *Српска књижевна заједница*. У њој је и Андрићев есеј „Ликови“ у коме Андрић исказује све своје есејистичко умеће. После читања, захваљујући својој плодној машти затичете себе у старинској вароши. И видите баш ту напуштену цркву. *Помрли су одавно и њен градитељ и њен ктитор и њени свештеници, и то помрли и оном последњом смрћу – у сећању потомства –* записује Андрић.

И тако једноставно приморава читаоца да застане, да „прими“ мудрост како ваља, да се рве с њом и прихвати пораз на крају. Да дубокно удахне, јер... Андрићев мисаони драгуљ „...и оном последњом, правом смрћу – у сећању потомства“ опомиње, прозива, чика и изазива. И намеће питање. Да ли сте дозволили да ико од ваших „најближих“ предака потпуно умре? Пред одговором постајете наједном немоћни, и црв сумње ради своје. Ако сте дозволили, ваша срамота.

Али, вратимо се напуштеној цркви пред којом се *једино по рељефу изнад црквених врата*, још може погодити коме је црква посвећена. *То је Арханђел Гаврило, светац у оклопу, са мачем у десној а теразијама у левој руци. Али време је и њега збрисало.* И, да кратиме причу; Андрић је баш у тој напуштеној цркви размишљао о судбини људских рукотворина и ликова, баш ту и тада постао је поклоник ликова, у једном муњевитом скраћењу видео је „историју људске тежње за изразом. И схватио да: *Ту је раскрсница од које почиње наше лутање и мука духа.* Научимо, дакле, и сами да се клањамо ликовима.

Наравно, то не морамо да учинимо пред сличном црквом којих ваистину има и „у којој се више не изговарају речи службе и појања“ – мада ће се простор Андрићеве напуштене цркве, и затечени њени ликови што јесу на врховима зуба времена, за дуго уселити у ваше мисли – има и других изнемоглих и клонулих негдашњих „места духовних саборности“, древних грађевина које су „клонуле пред непролазношћу“ а које чувају и чине још само ликови. Ако те ликови и не видите јасно, ви као „финији читаоци“ прецизно их замислите. И све то да би им се клањали, наравно. Одакле вам „тај“ грумен земље који чувате?

Андрић, поклоник ликова. И то каквих?

Прелистајте збирку „Приче о особењацима и малим људима“ (*Лагуна, 2011*). Избор јесте ваша ствар, али: иако је читава збирка прича тек још једна

манифестација и презентација Андрићевог оригиналног духовног искуства, уз непрестано „пулсирање свевремена“, прича „Злостављање“ некако се посебно издваја. Јер: *У неодољивој потреби да уздиже себе и ниподаштину све што живи и стоји право, четкар је сваке вечери разарао и обарао понеку установу, неку струку или неку истакнуту личност, и на тим рушевинама постављао свој сопствени лик у натприродној величини своје дуго тајене, разбеснеле и гротескне мржње на све, и своје зависти свакоме на свему. Тада је под светлошћу његове критике и ироније све око њега испало нејако, недовољно и несавршено: државна управа, војска, привреда, па и сама црква, за коју је показивао још највише поштовања, била је сувише лабава и леберална у својој организацији. Радништво је распуштено и недовољно искоришћено, судови сувише благи и спори, све власти заражене мекуштвом и нерадом. Сви људи покварени или неспособни и лењи. Украјина, свет пун ругобе и несавршенства.*

Четкар, Андрићев јунак, особењак сабрата многих нашевремених малих људи. Шта још рећи о Андрићевим малим људима и особењацима? Да су укореењени и у нашу стварност више него што се да и замислити. Наравно, друго је питање шта ми читаоци и сами мислимо о државној управи, привреди, цркви, спорости судова, свету пуном „ругобе и несавршености“. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Тагоре ми каже трећи разговор

Игор Мировић

Уморио си се од политике
И говорништво предао тишини
Духовне испоснице, песнице?

Сада бдиш над стиховима
Док ти коса седи, пустињаче
Сломљеног срца и васкрсле душе

Човек може постати витез
Једино ако му после смрти
Живот заигра коло са траговима

Ако неизневерена реч преживи
И постане лековита истина, сине
Залутали песнице у тежак век

из рукописа

Никад

Симон Грабовац

● Никад нисам био у Кикинди. У тој пустињи од града никада се нисам обрео пре ове дубоке ноћи. Нигде никога нема, улице и зграде су пуне мрака. Само се хук сова чује. Град је пуст. У било ком правцу да кренем наилазим само на увржену празнину. Чак и кад залутам не стигнем нигде. Као да сам обавијен том празнином и као да је вечност у њему завладала пре хиљаду година.

Покушавам да се сетим бар некога кога сам познавао али ни то ми не полази за руком. Са споменика појединим значајним личностима или херојима избрисана су не само имена него и ликови. Само се њихове образине претећи заривају у мрак. Листам даље своје сећање. Напрежем памћење и дубоке боре се исцртавају на челу. Али ни то ми не помаже. Застајем. Седам на ивичњак и покушавам да се посувратим; да све своје моћи запажања саберем и покушам пронаћи било какву чврсту тачку од које ћу кренути ка избављењу. И док изгубљено жмурирам однекуд (да ли из мене или града пустиње?) долази једва чујна чудна музика.

Трачак озарујуће светлости подигне моју наду и безнадежно тело и понесе (да ли?) унеком непознатом правцу. И нисам прошао ни неколико светлосних година када десно у малој улици иза строгог угла на скоро ренесансном тргићу примећујем негову огромну округлу фризуру која уоквирује главу са издуженим носом и свеже обријаним лицем како на клавсену својим дугим прстима полунагнут свира своју прву рок оперу Грегор Самса. Не успевајући да прођем дубоки шљунак поезије стигао сам само да кажем Радак и светло је сасвим сасекло мој поглед. ■

ТОТАЛНИ УМЕТНИК ВОЈА ДЕСПОТОВ

Високи напон живљења

Пише: Гордана Нонин

Ближимо се 2025. у којој се навршава 75 година од рођења књижевника Војислава Деспотова, а 19. јануара ће бити и четврт века од када је преминуо, након одржане књижевне вечери у Културном центру Београда где је представљао свој нови роман "Дрводеља из Набисала". На ове скорашње годишњице подсећа нас изложба "Весели пакао поезије" која је 29. новембра отворена у Музеју савремене уметности Војводине. Ауторски је поставку осмислио историчар уметности Небојша Миленковић, који је тематски ставио акценат на мање познате области рада овог уметника, на његово баљење визуелном и концептуалном уметношћу, издавање арт часописа током 1970-их те израдом и издавањем уникатних књига уметника, углавном у једном примерку, перформансима, илустрацијама за своје књиге и друго. Интердисциплинарна, као што је то био и сам опус Деспотова, изложба "Весели пакао поезије" указује на комплексне везе између књижевности и визуелне уметности. Као писац у чијим романима можда кључну улогу имају фусноте – Деспотове маргиналије бацају ново светло на овог аутора представљајући нам га као тоталног уметника. Документарност ове изложбе је непроцењива нарочито с обзиром на чињеницу да су изложбене ствари из породичне и архива пријатеља и сарадника Војислава Деспотова, које су сада и први пут пред очима јавности.

Све што је изложено на овој поставци која је за јавност отворена до 12. јануара 2025. године, није случајно. На свечаном отварању, Миленковић је истакао да је Војислав Деспотов можда наш први песник који је схватио како поезија не припада књижевности - или, ако и припада, да би је оданде хитно требало изместити. "Синоним за Деспотова ми је управо та посвећеност, проширивање граница текста где се, по самом аутору, експеримент у тексту претворио у експеримент егзистенције. Деспотов је успео у томе и његов допринос новим уметностима је вишеструк - као ствараоца, преводача, издавача приватних часописа, фанзина и уникатних књига у ограниченом броју примерака - али, пре свега сензибилитетом. Духом авангарде и сталног прекорачења граница у свему што је радио. Код Деспотова најважнији је био дух, игровитост, неконвенционалност. Готово програмско одбијање да буде део традиције мртвог певања и мртвог мишљења."

Небојша Миленковић је овом поставком учинио видљивом четири велике Деспотове љубави: према породици - супрузи Милици и деци Ђити и Немањи - и пријатељима где је посебно истакнуто пријатељство и духовно братство с Вујицом Решином Тузићем, као и са Славком Матковићем. Друга је љубав према поезији, односно тексту, тачније проширеним подручјима текста. Трећа, посебно апострофирана љубав, је његова наклоњеност ка америчкој контра-култури: кроз уметничке радове, преведене и објављене књиге а, преваходно кроз уређивање и издавање часописа "Хеу Јоу" 1990/91, у времену кад у нашем друштву, па и култури, "цвета" ксенофобија, а посебно антиамеричко расположење - Деспотов као истински космополита решава да не прихвати такозвану реалност. Напоследку, последња, четврта љубав Воје Деспотова била је кафана и она на изложби такође није прескочена. Изложбене су фотографије из Галерије "Мост" у просторијама тадашње Културно-просветне заједнице, као и лична преписка коју је водио са Вујицом Решином Тузићем. Преписка, уметничка акција Вујициног закопавања Деспотове књиге у песак Делиблатске пешчаре, као и судска пресуда вима двојици због " ремећења јавног реда и мира" од 28. фебруара 1986. јер су 6. новембра претходне године ишли око пола 2 ноћу и "на сав глас певали и ми педери смо људи" у Дунавској улици ... У пресуди стоји да имају обојица за то платити по 2.000 динара или им следи затворска казна, а пише и да су се правдали тиме да су "мало више попили јер су славили објављивање књиге" ... Све то говори много о духу времена, односима, надама и илузијама. Изложба нас подсећа да је Деспотов био и главни и одговорни уредник "Пасила пијанца, уметника и носталгичара из кафе галерије Мост".

Као тотални уметник, Војислав Деспотов лично је илустровао властите књиге - изложбене су илустрације из неколико књига, на пример, "Дњижета библи зизра хунт", коју је објавио Штудентски културни центар ШКУЦ у Љубљани 1976. године. На изложби је изложено и писмо Деспотова упућено Славку Матковићу у којем он објашњава како треба читати/гледати ову књигу. Изложена је књига и "Календар душе" из 1969. године која је израђена у само 30 примерака. Поред бројних колажа, могу се видети и оригинални бројеви часописа. На пример, почетком 1970-тих Деспотов се бави издавањем самиздат часописа "Неуроарт" - часописа за нервозну уметност са Душаном Бјелићем, "Песмос" и "Контаткор 972" са Славком Матковићем и члановима групе Bosh+Bosh. Часописи су умножавани у малом броју примерака и растурили унутар круга духовних истомисленика, а табле из "Неуроарт" - а су сада први пут изложбене.

На изложби се могу послушати и погледати аудио и видео снимци неколико интервјуа које је Деспотов давао новинарима. Међу њима је и аудио запис делова из његовог последњег интервјуа који је дао новинарки Радија Б92, непосредно након промоције романа у Културном центру Београда 18. јануара 2000. године. Војислав Деспотов је преминуо сутрадан од последњица можданог удара након промоције и тог интервјуа. "Била је то, малтене, смрт с ногу", записао је тада Бошко Ивков истичући да је Војислав Деспотов умро од онога од чега је и живео - од високог напона живљења. ■

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: ТАЛИЧНИ ТОМ, КЊИГА 16

И коњи воле, зар не

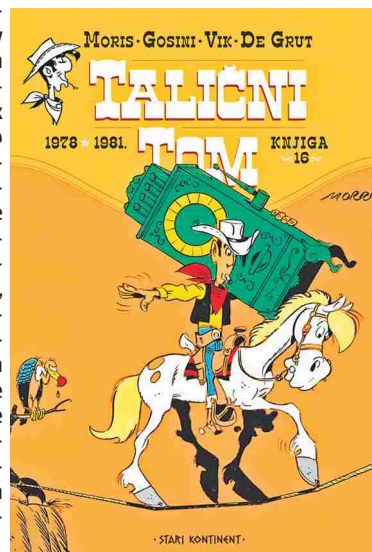
Пише: Илија Бакић

Године 2021. „Чаробна књига“ је, у оквиру библиотеке „Стари континент“, започела гигантски пројекат објављивања свих догавошттина Таличног Тома, каубоја који потеже револвер брже од своје сенке, што је подразумевало преко 80 албума овог серијала! Истини за вољу, бројка није превелика ако се зна да је Талични стар (или млад) већ (или тек) безмало 80 година! Давне 1946. године створио га је Морис Де Бевер (1923-2001), белгијски карикатуриста, стрип цртач и илустратор; Морис је комплетан аутор стрипа све до 1957.г. када улогу сценаристе преузима Рене Госини (1926-1977); после Госинијеве смрти сценарије за Таличног је писао више аутора а после Морисове смрти ангажовано је неколико цртача да наставе серијал који излази и данас. „Чаробна књига“ објављује авантуре Таличног према интегралном издању куће „Лаки Комикс“ које важи за најтачније и најпотпуније. „Талични Том“ спада у најпопуларније комичне стрипове друге половине XX века у Европи; доживео је мноштво издања, прешао на мале и велике екране а његов лик и реплика, посебно у периоду када је индустријске сценарије писао Госини, постале су део популарне културе тог времена. У бившој Југославији Талични је био омиљен међу стрипољупцима свих узраста а појављивао се у безбројним публикацијама почев од „Цртаних романа“ (у којима је крштен као Срећко Муња), „Кекеца“, „Политикиног забавника“, „Цака“, „Бисер стрипа“ ... Као колор албум је штампан у „Астериксовом забавнику“, едисијама „Дечијих новина“, „Политике“, „Маверика“, „Веселог четвртка“ ... Хронолошко и технички квалитетно објављивање целокупног серијала свакако радује како осведочене стрипације тако и оне који улазе у свет „прича у сликама“ особито јер су, упркос протеку времену, авантуре усамљеног каубоја и даље врцаво разгаљујуће и духовите.

Талични, који је цртан по лицу Гарија Купера, временом је мењао свој лик, био непущач па пушач па је сада, опет, непущач; мењао је гардеробу; прво је носио жути, карирану кошуљу, носио је различите моделе шешира и чизама али је марама око врата „из прве“ била и остала црвена. Његов најбољи пријатељ је коњ Џоли Џампер који има своју „личност“, предузима иницијативу кад је потребно, брине за газду па се чак и бије са коњем лошег момка. Талични на крају прве епизоде одлази у прерију и дува у усну хармонику; требаће му неко време док се не устали одлазак према залазећем сунцу уз тужбалицу у усамљеном каубоју који је далеко од дома свог. Иконографија серијала подразумева разноврзане хероје Дивљег запада на челу са кључним Томовим противницима – браћа Далтон а ту су и препознатљиве урнебесне табле са називима насеља, лешинари којима цури кљун, којоти, лу-

тајући продавци еликсир, злокобни гробари, неотесани каубоји, не много бистри војници и Индијанци, пргаве трачаре, фаталне певачице, проститутке, копачи злата...

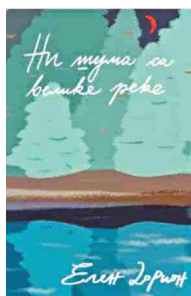
Књига 16 овог серијала својеврсна је прекретница јер закључује Госинијево доба. Наиме, Госини је изненада преминуо 1977. године усред радова на високобуџетном целовечерњем цртаном филму „Балада о Далтонима“ у коме су браћа у прилици да наследе богатство стрица Хенрија ако смакну пороту која га је осудила а као контролор остварења њиховог задатка је одређен – Талични Том, што ће, наравно, резултирати низом урнебесних ситуација. Филм је завршен и лепо прихваћен од публике (уз понеку замерку да му недостаје Госинијеве доховитости) а серијал је морао даље па су се писања сценарија прихватили нови аутори. Ипак, 1978. је појавила стрип прича „Балада о Далтонима“ као „стриповани филм“ а у овом издању у том

албуму су још три краће приче „Једна Џолијева љубав“ о, ни мање ни више, јадима неузвраћене љубави Томовог верног коња, те „Гужва у Палачинковцу“ и „Школа за шерифе“. Албум „Закопано благо“, за који је сценарио написао Вик, води лакоме Далтоне у потрагу за наводним благом које је закопао познати намћораста фалсификатор који не може да трпи бучне госте у својој хелији. Талични прати бегунце све до лажног затвора... Епизода „Једноруки бандит“ (сценарио Де Грут) прича о историјској (не)згоди тестирања машине за коцкање; наиме, браћа Каљ су 1888. године смислили коцкарски аутомат „Блек кет“, препознатљив по ручки која се повлачила и покретала бројчаник са зупчаницима који је, кад се окрене одређена комбинација, доносио добитак. У стриповској верзији, Талични добија задатак од свог пријатеља сенатора (страственог коцкара) да поведе браћу на Дивљи запад у циљу тестирања нове машине на терену, од поште-ног Жутотограда до опасне Покер паланке. Као и све новости и аутомат ће стећи љутог непријатеља (који је „пљунути“ глумца Луј де Финес); на крају мање-више успешног пута браћа, иако Талични тврди да тамо не маре за коцку, одлазе до малог насеља званог као Лас Вегас. Све остало је историја, баш као и Томов одлазак у сутон.

Талични Том наставља да јаше и после Госинијевог одласка. Новим авантурама можда треба више вртачких дијалога али је и даље ту сјајни Морисов цртеж да зачини причу и измами осмех задовољства старих и младих стрипољубаца. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Ни шума са велике реке

Елен Дорион
Прометеј

Елен Дорион (1958) је награђивана канадска списатељица која је објавила преко тридесет књига прозе, поезије и есејистике. „Ни шума са велике реке“ је лирски роман интимистичке исповедне прозе који прати ћерку која покушава да коначно заиста упозна и разуме своју мајку Симону, после њене изненадне смрти. И поред свог труда, коначни лик Симоне чини се да вечно измиче; он се појављује као недовршени мозаик чије делиће протагонисткиња сакупља из скривених записа о несрећној љубави своје покојне мајке, кроз сећања и чежњу, и исањане реконструкције. Симонин истински лик, као у неком зену, наслућује се тек у одсуству; у простору између запамћених сцена из живота, оних у којима се трудила да преживи, оних у којима је била накратко срећна, са другарицама, крај мора, или оних у којима се свађала са мужем. Књига је и моћ између садашње, далеко слободније главне јунакиње, и оних из тисте генерације пре, у којој је могло да се деси да се најближи људи у породици никад заиста не упознају. Ауторка на почетку текста поставља две сетне загонетке – прво, због чега Симона не жели да прими терапију, и зашто тако жури у смрт

Реч критике

(и чини се, никада не припада својој породици сасвим), и друго – због чега у морске таласе улази као у постелу љубавника.

Путовање главне јунакиње почиње кретањем кроз универзум интимних предмета, где она, прелледајући ствари које су јој остале од мајке каталогизује успомене, скупљајући не само слагалице мајчиног живота, већ и фрагменте сопственог детињства. Међу предметима је и мајчина бележница, те њени записи почињу да се мешају са приповетима саме главне јунакиње, па и њене бабе, али и њених другарица, осветљавајући дугу, лиризовану хронику женских судбина, које меандрирају кроз време и простор. Овим на први поглед помало већ истрошеним темама Елен Дорион прилази са таквом суптилношћу и дискретном, ненаметљивом меланхолијом, да су наизглед „обичне“ породичне приче сасвим сублимисане у тиху, бескрајно сетну приповет-реку, у ком се нежни приповедни фрагменти смењују као тужне плутајуће слике пролазне стварности, понекад, у бљесковима, изненађујуће поетски блиске Сен-Џон Персовим вечним „Мореказима“.

Настасја Писарев

Цитат

Страшна бука прекинула је тишину. Нешто је пробило једрењак.

Може се замислити да се он тада опружио на бок као рањена животиња, да је жестоки ударац издубио огромну рупу на површини воде.

Дубљен у читање „Чистишта“, Антоан није ништа видео од под-земља које је море отворило.